

ДИТЯЧІ ДОШКІЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ЯК ІНСТИТУТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

У статті розглянуто головні тенденції розвитку дитячих дошкільних закладів як осередку інституту соціалізації особистості в Україні та країнах ЄС. Висвітлено успішний досвід європейської спільноти щодо виховання своїх громадян. Євроінтеграція повинна відбуватися, насамперед, не лише в економічній і політичній сферах, скільки в соціальній, оскільки повага і визнання традицій, норм і правил кожної країни є основою сучасної демократії.

Ключові слова: соціалізація, інститути соціалізації, дитячі дошкільні заклади.

В статье рассматриваются основные тенденции развития детских дошкольных учреждений, как ячеек института социализации личности в Украине и странах ЕС. Освещен успешный опыт европейского сообщества по воспитанию своих граждан. Евроинтеграция должна происходить прежде всего не только в экономической и политической среде, сколько в социальной, так как уважение и признание традиций, норм и правил каждой страны является основой современной демократии.

Ключевые слова: социализация, институты социализации, детские дошкольные учреждения.

The article examines the main trends in childcare, as the focus of an institution of socialization in Ukraine and the EU countries. Deals with the successful experience of the European Community concerning the education of their citizens. European integration should take place primarily not only in economic and political spheres, as in the social as respect and recognition of the traditions, rules and regulations of each country is the foundation of modern democracy.

Key words: socialization, institutions of socialization, kindergartens.

Постановка проблеми. Останнім часом на державному та міжнародному рівнях відбувається підвищення статусу дитинства в суспільстві, про що свідчить поява спеціальних міжнародних документів про охорону дитинства, підвищення уваги до дитячої субкультури, дитячої творчості. Кількість інституцій урізномірднилася, що є не завжди позитивним фактором ранньої соціалізації дітей. Оцінка освітньої ситуації в Україні, дала змогу визначити тенденції, пов'язані зі збільшенням різновідніх освітянських інституцій, що забезпечують первинний рівень освіти дітей. Лише близько 40 відсотків дітей відвідують дошкільні заклади, освітні комплекси різних типів. Значна частина від загальної кількості дітей – це вихованці сирітських притулків, дитячих будинків, інтернатів. Решта дітей зростає в сім'ях і, враховуючи зайнятість батьків, низький рівень їхньої педагогічної культури, «здобуває освіту» стихійно.

Відтак, процес первинної соціалізації дітей відбувається в різних якісних умовах, що ускладнює входження дітей у шкільне дитяче товариство, гальмує процес особистісного зростання малюків. Ця

проблема набула особливого значення, адже знизилися вікові межі початку шкільного навчання – діти стають учнями в шість років.

Отже, існує нагальна потреба в осмисленні специфічності соціально-педагогічних умов, які створюються різними інституціями щодо первинної соціалізації дітей, та розробці відповідно до цих умов сучасного науково-методичного і програмного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз соціально-педагогічних досліджень свідчить про зростаючий інтерес учених до проблеми ранньої соціалізації дітей. Розроблено вітчизняні та зарубіжні концепції соціалізації особистості (В. Алфімов, І. Зверева, А. Капська, А. Мудрик, І. Печенко). Визначено соціально-педагогічні умови злагодження дитячої субкультури на етапі дошкільного дитинства, формування соціальних уявлень (В. Абраменкова, В. Гуров, О. Кононко, С. Козлова, В. Кудрявцев, С. Куліковська, С. Литвиненко, Ю. Лебедєв, Л. Хухлаєва та ін.), методи впливу на становлення позитивних взаємин однолітків. Водночас аналіз різних концепцій

та напрямів наукового вивчення соціального розвитку дає підставу стверджувати, що на сучасному етапі не достатньо приділяється уваги ролі дитячих дошкільних навчальних закладів як інституту соціалізації дитини.

Метою статті є висвітлення стану дитячих дошкільних навчальних закладів на теренах України та країнах ЄС, їх ролі у первинній соціалізації дитини.

Виклад основного матеріалу. У дитячих дошкільних закладах (далі ДДЗ) відбувається формування дружнього, позитивного ставлення до оточення, негативного ставлення до насильства; розвиток самодіяльності, навчання взаємодіям, підготовка до діалогічного спілкування, виховання в дусі плюралізму, свободи, поваги до прав людини, пробудження почуття національної принадлежності й міжнародної солідарності, екологічне виховання; фізичний розвиток відповідно до принципів здорового способу життя, навчання способам безпечної життєдіяльності [1].

У державних ДДЗ перевага надається розвиткові уміння колективної взаємодії, переважно робиться акцент на колективних методах виховання, у приватних – практикується індивідуальний підхід [2]. При високому охопленні г'ятирічних дітей дошкільною освітою (2011 р. у восьми областях – до 100 %; до кінця року по всій Україні планується 97 % [3]), у ДДЗ, особливо великих міст, бракує місць. У 2008 р. ДДЗ в середньому по Україні було охоплено 49 % дітей, які могли перебувати там за віком і станом здоров'я [4] (за іншими даними – 56 %, а в 1990 р. – 57 %) [5]. Для прикладу: 2009 р. у Львові охоплено 60 % дошкільнят [2]; 2010 р. у ДДЗ Севастополя бракувало 6 тис. місць [6].

У державних закладах при середній зарплатні вихователя у 900 грн дітей у групі завжди понад норму (20 осіб). У Києві, наприклад, на одного вихователя (при зарплатні 1000 грн) інколи припадає по 30 дітей. Проте так (за рахунок перевантаження груп) збільшується кількість дітей у ДДЗ [5]. Типові явища для ДДЗ великих міст – брак кадрів, часто погане харчування дітей, застарілі програми занять, не ремонтовані приміщення дитячих садочків [7], нестача обладнання, багатомісячні черги. У приватних ДДЗ в групі може бути 5-6 дітей, але вартість перебування там починається від 200 дол. на місяць (наприклад, у Києві) [8].

Системи виховання у ДДЗ застосовуються різні, але найчастіше акцент робиться на розвитку умінь індивідуальних дій. Через поширене уявлення про зв'язок довільності рухової поведінки із соціальною, майбутніми успішністю й благополуччям популярні метод будь-яких рухливих і вільних рольових ігор (окрім шкідливих і небезпечних) та теорії вільного виховання й розвитку [1].

За даними Організації європейського співробітництва та розвитку (далі ОЕСР) 2008 р., більшість розвинених країн Європи посилюють допомогу родинам для збільшення народжуваності і зайнятості жінок: такі інвестиції серед країн ОЕСР (де переважна більшість – європейські) збільшилися з 1,65 % ВВП у 1980 р. до

2,4 % в 2003 р. Але між країнами різних частин Європи існують суттєві відмінності: країни Північної Європи більше витрачають на виховання дітей дошкільного віку (3-6 років), ангlosаксонські – на допомогу родинам із низьким доходом. Так, у країнах Північної Європи більше 50 % дітей до трьох років відвідують ясла; на одну дитину виділяється 5758 дол. (відповідно до паритету купівельної спроможності); відпустки за доглядом за дітьми тривають (Швеція – 53 тижні, Данія – 47 тижнів) і видатки на це в середньому на кожну дитину становлять 57 % ВВП на особу. У південних і ангlosаксонських країнах Європи відповідні показники такі: ясла відвідують менше 20 % дітей; на одну дитину виділяється 2520 дол. за ПКС (це і надалі показники розраховані в середньому для країн ОЕСР); надаються відпустки на 27 тижнів, видатки на це – 25 % ВВП на особу (в ангlosаксонських – 5 %). Загальні інвестиції в послуги з догляду/виховання дітей до шести років у північних країнах становлять 1,6 % ВВП проти 0,7 % у країнах Південної Європи та 0,6 % в ангlosаксонських. Також у північних країнах при виході батьків на роботу не оподатковується набагато більша частина доходу, що дає економію на оплаті відпусток і послуг із догляду за дитиною, дозволяє батькам працювати. Особливо високий рівень охоплення ДДЗ дітей до трьох років у Данії та Ісландії (62 % і 59 % відповідно), а в Данії ще й високий рівень видатків на утримання ДДЗ (2,3 % ВВП). Узагалі Данія демонструє найвидатнішу модель, що дозволяє батькам поєднувати роботу й виховання дітей, тому тут одна з найвищих в ОЕСР народжуваність і дуже високий рівень зайнятості жінок, що працюють повний робочий день.

В ангlosаксонських країнах (як і в Південній Європі) публічні видатки більше спрямовані на дітей трьох-шести років, допомога ж родинам із дітьми до трьох років (видатки на одну дитину й відвідування ДДЗ) значно менша. Та на відміну від Південної Європи, там більша допомога на дітей і податкові пільги – соціальні виплати становлять 1,9 % ВВП (у середньому по країнах ОЕСР – 1,6 %, виняток – США, де ці витрати становлять 0,8 %). Але послугами з догляду, часто приватними, охоплено тільки 28 % дітей до трьох років. Допомога в основному адресується родинам із низькими доходами для запобігання бідності. Більше державних інвестицій іде на ДДЗ для дітей від трьох років, які, проте, перебувають там, як правило, неповний день [9].

У країнах Південної Європи з високим рівнем бідності народжуваність і жіноча зайнятість значно нижчі, ніж у середньому в ОЕСР. Грошові виплати родинам украй невеликі, батьківська відпустка мало або зовсім не оплачується. Тільки в Португалії більше платять родинам із низькими доходами та 23 % дітей охоплені ДДЗ для дітей до трьох років. У Італії, Іспанії, Греції цей показник менше 7 %.

Особно стоїть Франція. Допомога тут велика й різноманітна: загальні видатки на підтримку родин з урахуванням податкових пільг сягають 3,8 % ВВП (більше, ніж у середньому в північних країнах; третє

місце серед країн ОЕСР, де середня величина таких видатків – 2,4 %). ДДЗ у Франції охоплюють дітей до трьох років істотно більше, ніж у більшості країн Європи, трансфери дають і забезпеченим родинам. Грошові виплати, доступність ДДЗ із раннього віку, гнучкість шкільних регламентів дозволяють матерям безуспінно поєднувати роботу й виховання дітей будь-якого віку. Допомогу на дитину до трьох років надають і непрацюючим батькам, із 2004 р. вона передбачає переривання роботи на 6 місяців із моменту народження першої дитини. У Франції рівень зайнятості на повний робочий день жінок, що мають одну маленьку дитину, вищий, ніж у більшості країн Європи. Але стосовно більшої кількості дітей картина різко змінюється. Якщо повний день працюють

блізько 50 % матерів, що мають одну дитину, не працюють же менше 20 %, то при трьох і більше дітях на повний день працюють уже лише 25 % матерів, а не працюють 40 %. Це один із факторів стійкої високої народжуваності у Франції, проте, як і в інших країнах схожої моделі (Фінляндія, Норвегія, Австрія), така допомога надається і коли батьки працюють і користуються ДДЗ, і коли кидають роботу, щоб виховувати дитину (мотивація суперечлива). При цьому у Франції всі види допомоги сумарно (на відміну від трьох згаданих вище країн) мотивують повну зайнятість після народження першої дитини і водночас відмову від роботи після народження дітей далі [9].

У табл. 1 показано як в Європі 1990-х рр. діти від трьох років були охоплені системою ДДЗ.

Таблиця 1

Охоплення ДДЗ дітей від трьох років у Західній Європі в 1990-х рр.

Країна	Вік початку	Тривалість	Охоплення %	Зайнятість робочого дня
Австрія	3	3	80	Половина
Бельгія	2,5	3,5	95	Повний
Данія	6	1	75	Половина
Німеччина	3	3	75	Половина
Ірландія	4	2	56-99	Повний
Італія	3	3	90	Повний
Фінляндія	0-7 (вихователь)	0-7 (вихователь)	40	Повний
Франція	3	3	90	Повний
Люксембург	4	2	100	Повний
Нідерланди	4	2	98	Повний
Португалія	3	3	50	Повний
Іспанія	3	3	90	Повний
Швеція	6	1	100	Половина
Великобританія	4	2	100	Повний

Автор вважає за доцільне зосередити увагу на особливостях функціонування дитячих дошкільних закладів в окремих країнах західної Європи.

У Данії система ДДЗ найдосконаліша в Європі (у тому числі на підприємствах); 50 % сплачує організація, де працює один із батьків; близько 62 % дітей до трьох років відвідують ясла [11].

У Норвегії широко розвинена мережа дитсадків, держава субсидує їх незалежно від форми власності (муніципальні чи приватні). Близько 40 % витрат покриваються за її рахунок, інші ж діляться порівну між муніципальною владою й батьками. Щомісячно держава виділяє на оплату одного місяця в дитсадку близько 450 дол. Якщо ДДЗ відвідує більше одної дитини, оплату за їх перебування батькам зменшують [10].

У Швеції ясла відвідують майже 40 % дітей до трьох років [11]. Окрім звичайних дитячих садків, куди приймають дітей від 6 місяців до 7 років, і де вони за плату перебувають протягом усього дня, існують безкоштовні «ігрові школи» (тригодинні організовані прогулянки в парках) для дітей старше трьох років. Із 1975 р. створено обов'язкові «передшколи» для шестилітків, де протягом року в ігровій формі дітей готують до початкової школи (вчать писати, читати, рахувати) [12].

У Великій Британії практично відсутня система державного дошкільного виховання дітей до 2-3 років.

Звичайна школа приймає дітей із 2 років (до того можна найняти няню, але з державним дипломом, тому така послуга дуже дорога) [13]. Утримання дитини в яслах у Лондоні й південно-східних графствах коштує 7500 фунтів стерлінгів (10 650 дол) на рік; няня в Лондоні обходиться у 23 816 фунтів стерлінгів (33 820 дол) на рік, а в інших районах – 14 976 фунтів стерлінгів (21 260 дол). При цьому допомога на одну дитину – в середньому менше 1680 фунтів стерлінгів на рік [14]. У державних дитячих садках «Nursery School» («ясельна школа») діти із трьох років утримуються безкоштовно. Ці садки можуть бути і приватними, а також створюватися при школах. Для навчання в державних дитсадках видаються ваучери на 5 змін на тиждень, але лише на 2-3 години. У приватних можуть бути ясельні групи (приймають дітей із 3 місяців) і звичайні (з 2 років). У державних «Nursery School» дітей навчають співати, читати вірші, танцювати, згодом – читати й писати, грають із ними у розвиваючі ігри. За розпорядком у «Nursery School» проходять 2 сесії – ранкова (9-12 год) і денна (13-16 год) із перервою на обід [15].

У Франції діти безкоштовно відвідують ДДЗ з 2-3 років. Є три вікові групи: у першій діти тільки граються; у другій навчаються спілкуванню, ліпленню, малюванню, практичним навичкам; у третій учатися читати, писати й рахувати. ДДЗ працюють по

6 год. на день 5 днів на тиждень (у великих містах – з ранку до 18-19 год і під час канікул). Цю систему критикують за жорстку дисципліну, несвободу вибору, однак, визнають однією з кращих у Європі [16].

У Німеччині два основні типи ДДЗ: ясла від 4 місяців до 3 років (альтернатива – няня із сертифікатом) і дитсадок. Державне фінансування ДДЗ отримують комуни або «вільні оператори» (церкви, благодійні організації, батьківські асоціації тощо), зобов'язуючись забезпечити адекватний догляд, виховання й рівень початкової освіти при достатній свободі програм/концепцій (найголовніша увага – розвитку мови, особистості, соціальному вихованню та грі) [18]. Свою частку вносять батьки (для приватних ДДЗ – також власники). Державна й батьківська частки залежать від добробуту комун і заробітку родини. Наприклад, 2007 р. у Бонні для батьків із річним доходом нижче 12 271 євро дитсадок був безкоштовним, найбільший же щомісячний внесок (321 євро) сплачували родини з доходом понад 61 355 євро. Частину оплати ДДЗ або няні можна відшкодовувати за рахунок повернення податку на прибуток: сума залежатиме від заробітку.

ДДЗ у Німеччині – дефіцит: у 2006 р. у яслах або під наглядом нянь перебувало менше 14 % дітей до 3 років (у східних землях – близько 39 %). Хоча дитсадками було охоплено близько 90 % дітей 3-6 років (за іншими даними, лише понад 30 %) [18], більшість ДДЗ, як правило, між 12 і 15 год закриваються. У ряді федеральних земель (на Сході) вони працюють довше, але й там питання вирішується індивідуально (зазвичай віддавати дитину на 7-9 год може лише працююча на повну ставку мати-одиначка) [17].

В Італії є державні ясла двох типів. До першого – стандартного – приймаються діти від 3 місяців до 3 років, ці ясла працюють із 8 до 16 год (за додаткову оплату можна приводити дитину раніше й залишати довше). Оплата (зазвичай близько 150-500 дол. на місяць) залежить від доходу родини. На одного вихователя припадає чотири дитини до року та вісім – старших року; під час годування йому допомагає помічниця. Другий тип – ясла скороченого дня, які працюють із 7.30 до 13.00 або з 14.00 до 18.00. Сюди приймають дітей від 15 місяців (які вміють ходити), рідше – з року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белякова И. Основные этапы становления дошкольной педагогики как науки [Електронний ресурс] / И. Белякова. – Режим доступу : <http://pik100.ucoz.ru/forum/33-404-1>.
2. Набока М. Від року до шести. Чи вистачає дитячих садків в Україні? [Електронний ресурс] / М. Набока, Н. Шерстюк // Радіо «Свобода». – Режим доступу : <http://www.urist.in.ua/archive/index.php/t-59806.html>.
3. Минобразования активно забирает у коммерческих структур детские сады [Електронный ресурс] // Лига. Новости. – Режим доступу : <http://news.liga.net/news/N1107720.html>.
4. Юрчишин О. Об'єкти дитячого дошкільного та позашкільного виховання надмалої місткості в житловому середовищі : дис. канд. наук : 18.00.02 [Електронний ресурс] / О. Юрчишин. – К., 2009. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/conf/355154.html#introduction>.
5. МОЗ про стан підготовки шкіл та садочків до нового навчального року [Електронний ресурс] // УНІАН-здоров'я – Режим доступу : <http://health.unian.net/ukr/detail/192199>.
6. Круглов С. Реформирование системы дошкольного образования нужно проводить планомерно [Електронний ресурс] / С. Круглов // Севастопольский новостной портал ForPost. – Режим доступу : http://sevastopol.su/conf_view.php?id=24832.

8. Свердлов И. Блеск и нищета детских садов [Електронний ресурс] / И. Свердлов. – Режим доступу : <http://www.b-bc.com.ua/exp.php?ni=3914&type=1>.
9. Дитячі садки, приватні дитсадки, державні ДНЗ та інші садочки Києва і всієї України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sadik.in.ua/ukr>.
10. Тевенон О. Северные страны Европы : существенная поддержка семей с маленькими детьми [Електронний ресурс] / О. Тевенон. – Режим доступу : <http://am-am.info/wp-content/catalog/item305.html>.
11. Киселева Н. «Цветы жизни» в Европе оплачивает государство [Електронний ресурс] / Н. Киселева // Крымская общественно-полит. газ. – Режим доступу : <http://www.time4news.org/content/%C2%A0tsvety-zhizni%C2%BB-v-evrope-opla-chivaet-gosudarstvo>.
12. Мамы в 40 лет: лидирует Италия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prodetey.ru/news20.html>.
13. Система образования Швеции [Електронний ресурс] // Eduabroad. – Режим доступу : <http://eduabroad.ru/se/sys>.
14. Габрильчук Н. Почем нынче детки? [Електронний ресурс] / Н. Габрильчук // Заграница. – № 11 (220). – Режим доступу : <<http://www.zagran.kiev.ua/article.php?new=220&idart=2209>
15. Ясли для британцев – непозволительная роскошь [Електронний ресурс] // Семья и детский сад. – Режим доступу : <http://www.ymbaby.ru/index.php/foreign-exp/item/299-europe-yasli>.
16. Дошкольное образование в Англии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.evropa.org.ua/edu/26.htm>.
17. Дошкольное образование во Франции [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.evropa.org.ua/edu/26.htm>.
18. Петренко Т. Справка : детские дошкольные учреждения в Германии [Електронний ресурс] / Т. Петренко. – Режим доступу : <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2428887,00.html>.
19. Дошкольное образование в разных странах : модели и основные тенденции развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.u-mama.ru/forum/messages.php?id=10093558>.
20. Ясли в Италии: спрос превышает предложение [Електронний ресурс] // Семья и детский сад. – Режим доступу : <http://www.ymbaby.ru/index.php/foreign-exp/item/299-europe-yasli>.
21. Толомелли О. Образование в Италии : детсады, школы, высшее образование [Електронний ресурс] / О. Толомелли. – Режим доступу : http://newwoman.ru/zamuzh145_016.html.